

Gönderi Tarihi / Sending: 06.06.2023 | Kabul Tarihi / Accepted: 12.06.2023

“Uluslararası Bakışla Etnopedagojiye Giriş”

"Introduction to Ethnopedagogy from an International Perspective"

Figen Çam Tosun¹

Kitap İncelemesi | Book Reviews

Bu çalışmada editörlüğünü İkrâm Çınar'ın yaptığı Türkiye, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'dan etnopedagogların çalışmalarıyla oluşturulan “Uluslararası Bakışla Etnopedagojiye Giriş” adlı eser incelenmiştir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra bilim dünyasında kendisine yer açmaya çalışan etnobilimlerden biri de “Etnopedagoji”dir. Kurucusu Volkov (1974) etnopedagojiyi bir etnik grubun yaşadığı olayların pedagojik açıdan analizini yapan ve bunların çağdaş eğitim amaçlarına uygun olup olmadığını ortaya koyan bir bilim dalı olarak tanımlamaktadır (Aktaran Aliyeva-Çınar, 2022). O halde etnopedagojinin amacı hem halkın geçmişten edindiği tecrübelerini, sözlü ve yazılı eserlerini, bunların yanı sıra geleneklerini kullanarak yeni nesillere nasıl aktardığını araştırıp ortaya koymak hem de bu bilginin günümüz eğitim sistemlerinin iyileştirilmesinde nasıl kullanılabileceğini araştırmaktır (Alimbekov, 2007; Alagöz-Hamzaj, 2017; Çınar, 2021). Çınar (2021) etnopedagojiyi pedagoji, etnografya ve folklor/halk edebiyatının kesişim kümesi olarak betimlemektedir.

Etnopedagojinin kökeni sözlü kültürün doğuşuna dayansa da bağımsız bir bilim dalı olarak Volkov tarafından (1958; 1974) tanımlanmıştır. Etnopedagoji ile ilgili bilgi kaynakları daha çok Rusçadır. Türkiye’de etnopedagoji çalışmaları, son yıllarda artış göstermekle birlikte on yıl içinde çalışmalara rastlanmaktadır. Bu sevindirici gelişmeye rağmen hala Türkiye için yeni bir çalışma alanı olduğu görülmektedir. İncelenen eserin Türkiye alanyazınında eksikliği çok hissedilen etnopedagojinin tanınırlığının artırılmasına ve yeni çalışmalar için bakış açısı sunacağı düşünülmektedir.

Türk Dünya’sının kültürel ortaklığını gözler önüne seren, farklı uluslardan etnopedagogların iş birliği ile ortaya çıkan bu eserin amaçlarından ilki etnopedagojinin Türkiye’de tanıtılmasını sağlamaktır. Etnopedagoji, eğitimin informal kısmında kalan, halkın çocuklarını yetiştirirken kullandığı eğitim deneyimlerinden yola çıkarak çağdaş eğitim yollarını etkileyen bir bilim dalıdır. Bu nedenle eğitimi şekillendirirken toplumun kültürü göz ardı edilemeyeceğinden etnopedagojik araştırmalar önem kazanmaktadır. Bu eserin bir başka amacı da eğitimin millileştirilmesi inancını desteklemesidir. “Uluslararası Bakışla Etnopedagojiye Giriş” isimli bu kitap İkrâm Çınar editörlüğünde, Pegem Akademi yayınlarında ilk baskısını Aralık 2022’de yapmıştır.

Eser, okuyucuyu etnopedagoji ile tanıştırmak için bir yandan da etnopedagoji ile çok kültürlülük, küreselleşme, şovenizm gibi kavramlarla ilişkilerini sorgulamasına neden olmaktadır. Eser zaman zaman bu ilişkileri açıklamakta bazen de okuyucunun araştırmasına ve yorumlamasına bırakmaktadır. Araştırmacılar için etnopedagojik araştırmalar konusunda ufuk açıcı ve bakış açısı kazandırmaktadır. Okuyucu etnopedagojiyi tanıırken tarihsel bazı farkındalıklara da erişmektedir. Günümüzde hala geçerliliğini koruyan bazı çocuk yetiştirme davranışlarının Dede Korkut zamanından beri devam etmesi şaşkınlıkla birlikte “kök değer” kavramını netleştirmektedir. Eserde etnopedagojiyi kavradıktan sonra farklı örneklerle bilgiyi özümseme süreci başlamaktadır. Bu örnekler toplumların çocuk yetiştirme şekillerini gösterdiği gibi, toplumların beklentisini de ortaya koymaktadır.

Eserin hitap ettiği kesim oldukça geniştir. Çünkü etnopedagoji genel olarak pek çok bilimin ortak alanında bulunur. Hem etnobilimlerle hem sosyal bilimlerin çoğu alanıyla ilişkilidir. Bu nedenle çocuk gelişimi, antropoloji, tarih, sosyoloji, edebiyat, eğitim gibi daha pek çok farklı ilgi alanına hitap edebilir. Eğitim fakültelerinde özellikle meslek derslerinde kaynak kitap olabilir. Eğitim politikacılarının formal eğitimi şekillendirirken toplumun beklentilerini nereden görebileceği konusunda da yol göstericidir.

Eser, Türkiye’de etnopedagojiyle ilgili sınırlı kaynak olduğundan ve bu kavram yeterince bilinmediğinden etnopedagojiye giriş niteliğinde hazırlanmıştır. Eser on bölümden oluşmaktadır. İlk bölümlerde etnopedagojinin temelleri, daha sonra kurucusu Volkov, araştırma yöntemleri ve okul çevre düzenlenmesinde etnopedagojinin rolünden bahsedilerek okuyucu etnopedagoji ile tanıştırılmıştır. Beşinci bölümden sonra hem örnekleme hem de topluluklarla ilgili etnopedagojik bilgilendirme yapılmıştır. Beşinci bölümde İslamlaşma döneminde toplumsal cinsiyetten bahsedilerek özel bir dönemde belli bir konu ele alınmıştır. Altıncı bölümde Dede Korkut Destanında yer alan etnopedagojik öğeler üzerinde durulmuştur. Yedinci bölüm ve sonrasında Özbekistan’da, Kazakistan’da, Yahudilerde etnopedagojik yaklaşımla çocuk eğitimi gösterilirken son bölümde Şavşat örneği üzerinden etnopedagojik bir araştırmaya yer verilmiştir.

Eserin akışı, okuyucuya iyi bir temel sağlayıp konuyla ilgili bir bakış açısı kazandırırken; ardından örneklerle bilim dalının inceliklerini göstermeyi sağlamaktadır. Farklı uluslardan

etnopedagogların eserleri, farklılığın yarattığı zenginliği göstermesi açısından önemlidir. Bundan sonraki kısımda bölümler, tek tek ele alınarak incelemeye devam edilecektir.

"Etnopedagojinin Temelleri" başlıklı ilk bölüm Bursa Uludağ Üniversitesi'nden Dr. Minara Aliyeva Çınar tarafından ele alınmıştır. Etnopedagojinin doğuşundan bilim olarak gelişim aşamalarına, bu süreçte etkili olan bilim insanı ve düşünörlere değinmiştir. Türklerde etnopedagojinin gelişiminden bahseden yazar, yenilikçiliğın ve ilerlemeciliğın eğitimle sağlanabileceğini düşönen "ceditçilik" anlayışını da açıklamaktadır. Yazar, etnopedagoji, ilkeleri ve çerçevesini detaylı ve anlaşılır bir şekilde sunarken; okuyucunun etnopedagoji ile toplumsal sürdürülebilirlik, çok kültürlölük, küreselleşme gibi kavramlarla ilişkisini de anlamaya ve düşönmeye sevk etmektedir.

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nden Dr. Akmatali Alimbekov tarafından "Etnopedagoji Biliminin Gelişiminde Volkov'un Yeri" başlıklı bölüm kaleme alınmıştır. Volkov etnopedagojinin kurucusu olduğundan, Volkov'u bilmek ve anlamak etnopedagojiyi anlamak için gereklidir. Yazar, Volkov'u yaşadığı ortamdan hayatındaki önemli aşamalara, etnopedagojiye yönelmesine etkisi olan babaannesinden Sovyet ideolojisinin kendi fikirlerinin oluşmasına etkisine kadar geniş bir çerçevede okuyucuya sunmuştur. Etnopedagojinin araştırma alanlarını ve Volkov'un etnopedagoji alanındaki rolünü detaylı bir şekilde ele almıştır.

Üçüncü ve dördüncü bölümler Kafkas Üniversitesi'nden Dr. İkrım Çınar tarafından yazılmıştır. Üçüncü bölümde "Etnopedagojide Araştırma Yöntemleri" incelenmiştir. Bu bölümde etnopedagojinin bilimle ve yöntembilimle bağı kurulmuştur. Etnopedagoji çalışmalarında dikkat edilecek noktalar, araştırmacılara yol gösterici olması bakımından kıymetlidir. Araştırma etiğı, geçerlik güvenirliliğın sağlanması ile ilgili yönlendirmeler, veri toplama aşamasının incelikleri bölümün okuyucuya sunduğú bilgilerden bazılarıdır. Yazar, dördüncü bölümde "Okul Çevre İlişkilerinin Düzenlenmesinde Etnopedagojik Bilginin Rolü" başlığı altında okulun toplum (çevre) tarafından neden sahiplenildiğini, devletin ve velilerin okuldan beklentilerini anlatmaktadır. Okul ile çevre arasında bazen sorunların da yaşanabildiğini bunun altında yatan nedenin de "töre ile modern, yerellik ile evrensellik, köylölük ile şehirlilik arasında kalmak"tan kaynaklandığı ifade edilmiştir. Sorunların çözümü için etnopedagoji araştırmalarına işaret edilmiştir.

"İslamlaşma Dönemi Düşönr ve Filozoflarının Çalışmalarında Toplumsal Cinsiyet Eğitimi Düşöncesi" başlıklı beşinci bölüm V. I. Vernadsky Kırım Federal Üniversitesi'nden Dr. Lyudmila I. Redkina ile Karadeniz Yüksek Deniz Üniversitesi'nden Dr. Irina A. Zakiryanova tarafından yazılmıştır. Yazarlar çalışmasında etnopedagoji için özel değer taşıyan dört eseri incelemiştir. Bu eserler, Keykavus'un Kabusname'si; Balasagunlu Yusuf'un Kutadgu Bilig'i; Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lugatit Türk'ü ve Yasa Kanunları'dır. Bu eserlerde kadın ve erkek rolleri, kız ve erkek çocukların özellikleri ve yetiştirilmesi ile anne babanın görevleri ele alınmıştır. Eserlerde ataerkil yapı, erkek çocuğın kız çocuğundan daha

kıymetli oluşu, kadının üstünde baskı kurmak gerekliliği ve ailede katı bir hiyerarşi dikkat çekmektedir.

Oğuzların kültüründeki toplumsal cinsiyet rolleri ve ahlaki kültür hakkındaki etnopedagojik bilgileri Türkmenistan Mugallımçılık Mekdebi'nden Maral Annaguliyeva yazmıştır. "Oğuzların Dede Korkut Destanındaki Ahlaki ve Etik Kültürünün Toplumsal Cinsiyet Özellikleri" başlıklı bölümde Türkmen ailelerinin hem kız hem de erkek çocuk istediklerinden, zamanın gereksinimleri doğrultusunda çocuklarına eğitim verdiklerinden bahsetmektedir. Yaşantıya bağlı olarak sınav geleneğinin ahlaki eğitim ve karakter eğitimindeki önemini anlatmıştır. Anlatımı destandan örneklerle süslemiş, anlamayı somutlaştırmış ve kolaylaştırmıştır. Oğuz kültüründe kadının, annenin saygıdeğer bir yeri vardır. Yazar, kadının seçme hakkı olduğundan, bilgeliğinden, özgür ve bağımsız düşünebildiklerinden bahsetmektedir.

Yedinci bölüm "Özbekistan'da Çocuk Eğitiminde Etnik Yapı" başlığını taşımaktadır. Bölüm Mirza Uluğbek Özbekistan Milli Üniversitesi'nden Dr. Barno Ubaydullaeva tarafından kaleme alınmıştır. Yazar, alanyazın taramasında Özbek toplumunun çocuk eğitiminde etnik özelliklerin incelendiği çalışmaların sınırlılığına dikkat çekmiş ve gebelik döneminden başlayarak aşama aşama Özbek toplumunda görülen geleneklere ve ailede çocuk eğitime yönelik tutuma ışık tutmuştur. Yazar, 1998-2018 yılları arasında Özbekistan'ın farklı bölgelerinde yaptığı keşif gezileri sırasında yaptığı gözlemleri aktarmaktadır. Okuyucunun bu anlatıları okurken ortak kültürü fark etmemesi mümkün değildir. Ayrıca okuyucunun kendi anılarına gitmesi ve yetişmesinde etkili olan unsurları fark etmesi bakımından da farkındalık sağlamaktadır.

Sonraki bölüm de Kazak halkının etnopedagojik özelliklerini "Kazak Halkının Çocuk Eğitimiyle İlgili Gelenek-Göreneklere" başlığı altında L. N. Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi'nden Dr. Kalipa T. Atemova anlatmaktadır. Yazar, Kazak etnopedagojik araştırmalarına göre aile eğitiminin karın eğitimi, beşik eğitimi, kız çocuğu eğitimi, oğlan çocuğu eğitimi, gelin yetiştirilmesi ve erkeklerin eğitimi alanlarında gerçekleştiğini ifade etmiştir. Kazakların çocuklarına kaba davranmadan saygıyla büyüttüklerini anlatan yazar, çocuklara yapılmaması gerekenleri öğretirken akıl yürütmeyi de öğretmeye çalıştıklarını örneklerle akıcı bir şekilde sunmuştur. Kazak halkının gelenek ve göreneklerle sıkı ilişkisi, eğitim sürecinde de kendini göstermektedir.

Dokuzuncu bölümde Dr. Lyudmila I. Redkina, "Sosyal ve Dini Birlik Olarak Yahudi Ailesinin Etnopedagojik Rolü" başlığı altında Yahudi halkında ailenin birbirine ve ailenin de topluma sınımsızlığına bağlı olduğunu anlatmaktadır. Yahudi ailesi ataerkil yapı sergilemektedir. Aile dayanışması çok önemlidir. Aile ve toplumdaki yapı dinden (Tevrat'tan) şekillenir. Farklı bölgelerde yaşayan Yahudi topluluklarına göre bazı geleneklerde farklılıklar görülebilmektedir. Ailede yaşama yön veren ilkeler, dini kurallar ve dünya görüşü vardır.

Ailenin görevi bunları çocuğa aktarmaktır. Yazar, Yahudi yaşayış tarzını ve bunun çocuğa nasıl yansıtıldığını anlatmaktadır.

Son bölümde Kafkas Üniversitesi'nden Mükremin Durmuş, "Etnopedagojik açıdan Beceri Eğitimi: Şavşat Örneği" başlıklı makalesinde yöre halkıyla yaptığı görüşmelerden elde ettiği veriler çerçevesinde çocuklara beceri eğitiminin nasıl verildiğini anlatmıştır. Elde edilen verilere göre işe uygunluk, hazır bulunuşluk, işe alıştırma, güdüleme, gösterip yaptırma, kendi başına yapma ve başarıyı takdir etme aşamalarını izleyen bir süreç olduğunu ortaya koymuştur. Bu aşamaların nasıl gerçekleştiğini katılımcıların ifadeleriyle destekleyerek anlatması çalışmayı daha da anlaşılır kılmaktadır. Beceri eğitiminin sadece beceri eğitimiyle kalmayıp iş ahlakının da bu süreçte oluşturulduğuna dikkati çekmiştir.

Eserin sonunda bir etnopedagoji sözlüğünün oluşturulması alana yönelik büyük bir katkı olarak değerlendirilmektedir. Çünkü sözlük o bilim alanının, o dildeki karşılığını bulmasıdır. Sözlük, Türkiye açısından var olan kültürel birikimi ve söz varlığını ortaya koyduğu gibi etnopedagojinin de tanımlanmasını sağlamaktadır. Etnopedagoji dilini anlamak ve kavramları öğrenmek isteyenler için aracı olacaktır. Bu açıardan da bakıldığında kitap önemli bir kaynak olma özelliğini göstermektedir.

Esere göre eğitim, devletin kendini yeniden üretmesinin bir yolu olarak ele alındığında kök değerlerin bilinmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca zaman zaman eğitim sisteminin milliliğine yönelik eleştiriler de etnopedagojik araştırmaları gerekli kılmaktadır. Toplumların "ideal insanını" yetiştirme sürecinde yer aldığı toplumun hedeflerini görmezden gelmek mümkün değildir. Her etnik grupta yaşantıya bağlı kendine özgü değerler oluşmaktadır. Toplumlar bu değerleri devam ettirmek isterler. Bununla birlikte farklı etnik gruplar zaman zaman çatışmalar yaşayabilmektedir. Bu çatışmaların çözümü, yine geçmişten edinilen tecrübelerin yeni nesillere aktarılmasıdır. Bu aktarımı incelemek (etnopedagojik araştırmalar) baskın olan ideoloji yerine toplumun zarar görmeden kendi kendini onarmasını sağlamaktadır.

Eser, Türkiye'de kendini var etmeye çalışan bir bilim dalının ilk örneklerinden olması, eserin içeriği ve anlatımı, sunduğu uluslararası bakış ve alanda kaynakların sınırlılığı nedeniyle temel eserlerden biri olacağını düşündürmektedir. Eser, geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir. Ayrıca etnopedagoji bilim alanının başta eğitim politikaları olmak üzere eğitim uygulamalarını etkileme gücü olduğundan eser, Türkiye'de konuya yönelik farkındalığı artıracaktır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Alagöz-Hamzaj, Y. (2017). Öğretmen Eğitimi Programlarındaki Etnopedagojik Öğelerin İncelenmesi: Kırgızistan Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri ABD. Eskişehir.

- Alimbekov, A. (2007). Etnopedagoji ve Kırgız etnopedagojisinin temel kavramları. Türk Yurdu, 27 (242). <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=3744>
- Aliyeva Çınar, M. (2022). Ahıska Türklerinde Etnopedagoji Bağlamında Atasözleri. Uluslararası Etnopedagoji Dergisi, 2(1), 1-17.
- Çınar, İkrım (Ed.), (2023), Uluslararası Bakışla Etnopedagojiye Giriş. 2. Basım, Ankara: Pegem Akademi.
- Çınar, İ. (2021). Etnopedagoji: Atabek Yurdu.3. Baskı. Pegem Yayınları.
- Volkov, G. N. (1974). Etnopedagogika.Çeboksarı.

Yayın Etiği Beyanı / Publication Ethics Statement

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

All the rules specified in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" have been complied with in the whole process from the planning of this article to its implementation, from data collection to data analysis. None of the actions specified under the title of "Actions Contrary to Scientific Research and Publication Ethics", which is the second part of the directive, were not carried out. During the writing process of this research, scientific, ethical and citation rules were followed; No falsification was made on the collected data. This work has not been submitted for evaluation to any other academic publication medium.